

УДК 378: [37. 016: 34] (73)

БАЗИ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС СТАЖУВАННЯ У ЮРИДИЧНИХ КОЛЕДЖАХ США

Михайленко О.В.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Стаття присвячена дослідженню баз практики під час стажування у юридичних коледжах США. У статті розглядаються програми стажування у наступних галузях юриспруденції: стажування у галузі цивільного, кримінального, екологічного, сімейного права, а також програми судового стажування, стажування з питань нерухомості та ін. Крім того, аналізується різноманітність юридичної діяльності студентів протягом стажування. У статті описуються навички студентів, які вони опановують завдяки стажуванню у юридичних коледжах США. Характеризується діяльність наставника-юриста під час стажування студентів.

Ключові слова: юридичний коледж, стажування, бази практики, професійна підготовка, навички, програма, США.

Постановка проблеми. Сучасний стан принципів змін в правовому регулюванні у сфері економіки, фінансів, торгівлі, перехід суспільства до соціально орієнтованої ринкової економіки вимагають вдосконалення юридичної освіти, нових підходів та якісних змін у підготовці майбутніх фахівців-юристів.

Специфіка навчально-виховної діяльності вищих юридичних навчальних закладів полягає у підготовці фахівців-юристів, здатних до творчої праці, розвитку свого професійного рівня, конкурентоспроможності на ринку праці.

Аналіз досліджень і публікацій. Аспекти юридичної освіти в Україні розглядаються у працях В. Андрейцева, Н. Болотіної, С. Гусарева, В. Єлова, О. Задорожного, Н. Караваєва, В. Журавського, В. Комарова, О. Скакуна, А. Столяренко, О. Тихомирова, Д. Фіолевського, Ю. Шемшученко та інших.

Юридична професія та освіта в США розглядаються у працях В. Бігуна, М. Барщевського, О. Бойко, Роберта У. Гордона, О. Костромова, К. Грищенко, Анкет Кук, Мейер Д. Вільяма, А. Мережко, Девіза Піттса, Роя Стакі, Джона А. Сіберта, Джозефа А. Троттера та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте аналіз вітчизняної педагогічної літератури дозволив констатувати, що важливі аспекти розвитку практичної діяльності студентів у вищих юридичних навчальних закладах України ще й досі не знайшли свого ґрунтового наукового висвітлення в науковій літературі.

Мета статті. Головною метою цієї статті є аналіз практичного навчання, зокрема бази практики під час стажування, у юридичних коледжах США.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою вищої юридичної освіти США вважається підготовка освіченого, відповідально-го, прагматичного фахівця-юриста, здатного до системного мислення, вірним оціночним судженням, а також здатного до творчої діяльності.

Крім того, вирішення завдання формування ініціативного, творчого, здатного приймати нестандартні рішення фахівця-юриста в юридичних коледжах США вважається неможливим без широкого застосування різноманітних баз практики під час стажування, завдяки яким студенти вдосконалюють знання і вміння та опановують нові навички.

Опрацювання наукових робіт Л. Куни [1], К. Крайлінг [2], М. Беррі, Д. Дубіна і П. Джоя [3], Ф. Шрега [4], а також навчальних програм стажування у юридичних коледжах США [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11] дозволяє стверджувати, що базами практики, де проходять стажування студенти є федеральні суди; окружні суди; Верховний Суд штатів Вірджинія, Західна Вірджинія, Кентуккі, Теннессі та Північна Кароліна; державні суди у штатах Вірджинія, Західна Вірджинія і Кентуккі; Міністерство юстиції США та агентство з охорони навколишнього середовища; Прокуратура Вірджинії; юридичні офіси Західної Вірджинії та Кентуккі; окружна прокуратура Теннессі, Західної Вірджинії, Північної Кароліни та інші.

Досвід при стажуванні студент, зазвичай, отримує завдяки поєднанню спостереження за судовим розглядом, дослідження правових питань, складання заяв і юридичних меморандумів, проектування судових рішень, а також надання допомоги щодо судової стратегії та вирішення проблем [8].

Заслуговує на увагу і різноманітність баз практики, що залучають студентів до різних галузей юриспруденції.

У Північно-Західному юридичному коледжі Чикаго за вимогами програми практики студенти працюють 12-15 годин на тиждень без відриву від навчання під наглядом юристів, у тому числі федеральних суддів, державних посадових осіб, а також корпоративних адвокатів. Протягом стажування студенти поглиблюють розуміння відповідних норм матеріального права, розвивають свої дослідницькі, письмові та адвокатські навички, спостерігають та беруть участь у судових процесах, а також знайомляться з етикою та професійними обов'язками юридичної професії. За стажування студенти отримують 4 академічні кредити. Хоча кожен курс стажування висуває власні вимоги, всі студенти повинні обов'язково брати участь в усіх семінарських заняттях, вести журнал, в якому відображується їх практична діяльність та виступати з повідомленнями в аудиторіях.

Практика доступна у наступних галузях:

- Цивільно-правова практика.

Студенти проходять стажування у федеральних, державних або місцевих урядових установах та офісах, де розглядаються цивільно-правові справи.

- Практика корпоративного адвоката.

Студенти проходять стажування в юридичних відділах корпорацій Чикаго. Вони проводять дослідження, пишуть описи справ та консультують клієнтів під керівництвом штатних юристів.

- Практика кримінального права.

Студенти представляють інтереси як позивачів, так і відповідачів у федеральній або державній системі кримінального правосуддя, в тому числі в адвокатських офісах США, в організації Федерального захисту тощо. Вони проводять дослідження, пишуть юридичні меморандуми та стислий виклад справ, надають допомогу у судових процесах та у підготовці судового розгляду, а також спостерігають за судовими засіданнями.

- Судова практика.

Студенти проходять стажування у суддів дільничних судів США, суддів місцевих або апеляційних судів. Вони проводять дослідження, розробляють нормативно-правові меморандуми та спостерігають за судовими процесами.

- Практика з суспільних інтересів.

Студенти проходять стажування у організаціях щодо правових суспільних інтересів, у тому числі й у Фонді правової допомоги, Американській спілці громадянських свобод та інших некомерційних організаціях, де вони представляють інтереси клієнтів з цивільних справ. Студенти проводять співбесіди з клієнтами, досліджують та розробляють нормативно-правові меморандуми, приймають участь у політичних ініціативах.

Всі ці бази практик розташовані в межах Чикаго або в його околицях. Протягом літніх канікул студенти можуть працювати у місцях, які знаходяться за межами Чикаго [9].

Крім того, Північно-Західний юридичний коледж пропонує цілий ряд програм з міжнародного стажування з базами практики у наступних місцях: Міжнародний Кримінальний Суд (Гаага, Нідерланди); Міжнародний Кримінальний Трибунал по колишній Югославії (Гаага, Нідерланди); Міжнародний Кримінальний Трибунал по Руанді (Танзанія); Спеціальний Суд по Сьєра-Леоне (Фрітаун, Сьєра-Леоне та Гаага, Нідерланди); Надзвичайні відділи у судах Камбоджі (Пномпень, Камбоджа); Суд Боснії і Герцеговини щодо військових злочинів (Сараєво, Боснія і Герцеговина); Верховний Комісар ООН з прав людини (Женева, Швейцарія); Верховний Суд Ізраїлю (Єрусалим, Ізраїль); Верховний Суд Індії (Делі, Індія) [8; 9].

Проведений аналіз програм юридичного коледжу Вільяма та Мері [10] дозволяє схарактеризувати наступні програми стажування:

- Практика щодо вирішення спорів зайнятості, завдяки якій студенти отримують 3 академічні кредити.

Це стажування вимагає від студентів працювати один день на тиждень у Річмонді у Відомстві консультацій працівників, яке консулює державних службовців з приводу скарг, пов'язаних із роботою, розгляду скарг тощо. Студенти мають можливість надавати допомогу у розгляді та врегулюванні скарг, в тому числі розслідуванні фактів, аналізі законів і розробці рішень. За цією програмою проходять стажування ті студенти, які мають відповідні знання з Трудового права та Трудового законодавства.

- Практика у Апеляційному суді Вірджинії (3 кредити).

Студенти працюють один день на тиждень у Річмонді в офісі Головного Прокурора та аналізують стислий виклад справ та звіти, які подані до суду.

- Практика у якості судового помічника (1-3 кредити).

Ця програма надає студентам можливість розібратися в судовому процесі під керівництвом місцевого судді. Студенти, які проходять це стажування повинні надавати допомогу судді або помічникові судді при необхідності. Вони виконують дослідження і письмові завдання, зокрема розгляд клопотань для Апеляційного суду; стислий виклад справ опозиції; підготовку меморандумів, пов'язаних з відповідним розглядом справ; "процедурні перевірки" за апеляційними позовами; аналіз та підготовку коротких звітів про судові засідання та обговорення усних аргументів.

- Практика у терапевтичних судах.

Практика терапевтичної юстиції пропонує студентам можливість брати участь у судах щодо справ неповнолітніх в окружних судах штату Вірджинії, а також у спеціалізованих судах, що розглядають питання, пов'язані з алкоголем та наркотиками.

- Практика у Генеральній Асамблеї (1-3 кредити) надає студентам можливість працювати в офісі сенатора. Студенти мають рідкісну можливість ознайомитися з політичним та законодавчим процесом, а також з повсякденною роботою законодавця.

- Практика у Верховному Суді Вірджинії (3 кредити).

Ця програма надає студентам можливість ознайомитися з судовими записами судів першої інстанції, петиціями апеляцій; підготувати письмові меморандуми з викладом процедурної історії та правового аналізу проблеми для надання допомоги у проведенні "процедурних перевірок"; відвідувати та спостерігати за усними дебатами Верховного Суду; бути присутніми в управлінні Головного прокурора при усному слуханні і брати участь у обговоренні питань, що піднімаються в усних дебатах процесу; готувати початкові проекти заяв у суди першої інстанції і виконувати спеціалізовані дослідження та написання проектів для окремих суддів і секретаріату головного прокурора, які можуть виявитися необхідними. Ця практика вимагає участі студентів протягом 8 тижнів по 2 дні на тиждень у Річмонді. Таке стажування проходять переважно студенти третього курсу, однак другокурсники, які мають відповідні навички та досвід, можуть також прийняти участь у цій програмі.

Програми стажування у юридичному коледжі Вільяма та Мері передбачають роботу на місцях баз практик один або два дні на тиждень і не звільняють студентів від навчальних занять.

Заслугує на увагу і семестрова програма стажування Бостонського юридичного коледжу. Ця програма призначена для максимізації удосконалення юридичних навичок студентів шляхом спостереження за досвідченими місцевими адвокатами та суддями. Студенти проводять близько 30 годин на тиждень на місцях практики і відвідують тижневий двоухвилинний семінар. Коледж надає студентам можливість проходити практику, яка включає в себе різні предметні га-

лузі (трудове, цивільне, екологічне, комерційне, міжнародне право та інші) і передбачає різноманітні місця проходження стажування (державні та юридичні офіси, організації з суспільних інтересів, приватні юридичні контори, суди тощо).

Необхідно звернути увагу на програму отримання інтенсивного клінічного досвіду в галузі цивільного судочинства у державному управлінні Генерального прокурора штату Массачусетс. Студенти проходять стажування під керівництвом одного з викладачів коледжу, який є помічником Генерального прокурора в цьому управлінні. Вони працюють безпосередньо з адвокатами управління, представляючи державні агентства та посадових осіб у державних і федеральних судах. Така юридична клініка навчає студентів навичкам і стратегіям роботи в суді та включає наступні види юридичної роботи: оформлення заяв, клопотань; розгляд запитів і відповідей та інших документів судового процесу; проведення правового дослідження та написання стислого викладу справ судового розгляду; прийняття участі у дебатах державних судів та інші завдання, що стосуються судового розгляду.

Іноді студенти беруть участь у дебатах Верховного Суду від імені державних агентств, а також працюють із значною кількістю справ, пов'язаних з Адміністративним та Конституційним правом.

Теми щотижневих двохгодинних семінарів включають питання, що пов'язані з державними і федеральними юрисдикціями, Адміністративним правом та судочинством, складанням судових документів, підготовкою до судового розгляду, апеляційною практикою, а також роботою державного Генерального прокурора.

Великого значення для коледжу має і програма стажування з міжнародного права. Ця програма надає студентам унікальну можливість пройти практику у Міжнародному Кримінальному Суді по колишній Югославії і у нещодавно створеному Міжнародному Кримінальному Суді, який розташований як у Гаазі, так і в Нідерландах. Міжнародний Кримінальний Суд по колишній Югославії був заснований Радою Безпеки ООН у 1993 році, що висуває звинувачення особам, які ймовірно скоїли серйозні порушення в галузі Міжнародного Гуманного права на території колишньої Югославії під час воєнного конфлікту. Міжнародний Кримінальний Суд, який почав діяти у 2002 році, був створений як постійний суд для засудження військових злочинців.

Робота студентів включає в себе дослідження розглянутих справ та складання звинувачувальних висновків.

Аналіз програм стажування юридичного коледжу університету Голден Гейт виявив, що студенти мають можливість пройти практику у наступних галузях юриспруденції:

- Стажування щодо захисту тих, кому винесли вирок.

Студенти представляють інтереси незаможних звинувачених, оскаржуючи їх вирок та смертну кару шляхом прямої апеляції. Вони отримують підготовку під безпосереднім контролем юристів Каліфорнійської Апеляційної програми.

- Стажування у галузі цивільного права.

Студенти працюють у юридичних фірмах,

корпораціях, організаціях з суспільних інтересів або у державних установах, які займаються наступними питаннями: інтелектуальною власністю, податками, розвагами, банкрутством, правами інвалідів, імміграцією, насильством у сім'ї, а також загальною цивільною практикою.

- Стажування у галузі кримінального права.

Студенти беруть участь у семінарі кримінального правосуддя з акцентом на етичних питаннях, що відображають діяльність юриста, при цьому проходять стажування в різних державних і федеральних судах, а також адвокатських фірмах.

- Стажування у галузі екологічного права.

Студенти вивчають екологічне право та проходять стажування у державних установах, природоохоронних організаціях або громадських групах з питань екології, природних ресурсів, землекористування.

- Стажування у галузі сімейного права.

Студенти вивчають ази практики сімейного права та проходять стажування у державних установах, некомерційних організаціях або у приватних юридичних офісах, які займаються допомогою клієнтам з низьким рівнем доходів щодо питань сімейного права.

- Стажування щодо захисту бездомних людей.

Студенти набувають навичок проведення співбесід, консультацій, переговорів і допомагають у вирішенні цілого ряду питань клієнтів Колегії Адвокатів юридичного проекту Сан-Франциско щодо допомоги бездомним людям.

- Судове стажування.

Студенти працюють в офісах суддів або співробітників всіх рівнів державних і федеральних судів з повним спектром юридичних послуг.

- Стажування з питань нерухомості.

Студенти працюють у юридичних фірмах або державних установах, що пов'язані з нерухомістю. Основна увага приділяється питанням придбання, розміщення, фінансування, розвитку та експлуатації нерухомості.

- Стажування щодо прав молоді.

Студенти працюють у некомерційних юридичних офісах, державних установах або приватних офісах, що займаються судовими, адміністративними слуханнями або іншою захисною діяльністю в інтересах дітей та молоді. Вони також відвідують академічний семінар, де зосереджена увага на питаннях юридичної професійної відповідальності, навичках та практичній діяльності.

Слід зазначити, що яку б базу практик не обрали студенти, юридичний коледж університету Голден Гейт пропонує стажування тільки після першого курсу і отримання за теоретичне навчання 40 академічних кредитів. Стажування студенти проходять протягом одного семестру і за практичне навчання у юридичному коледжі отримують 13 кредитів.

Важливо підкреслити, що один академічний кредит студенти отримують за 45-ти годинну роботу на місцях практики та постійного відвідування щотижневих семінарів [8].

У юридичному коледжі Де Паула запроваджена програма стажування з питань імміграції та притулку. Під час цієї програми студенти співпрацюють з громадськими організаціями імміграційної служби Чикаго. Вони консультують клієнтів, опитують свідків, а також забезпечують

об'єктивне свідчення щодо справ заявників. Таким чином, студенти зосереджені на проблемах, з якими стикаються клієнти у наступних галузях: надання притулку, цивільне право, кримінальні апеляції, смертна кара, сімейне право, інтелектуальна власність тощо.

Але щоб брати участь у цій програмі, студент повинен отримати як мінімум 40 академічних кредитів із середнім балом не менше 2.0, відпрацювати на місці практики 180 годин (12-15 годин на тиждень) і, таким чином, отримати 3 академічні кредити.

Дослідження показало, що програми стажування багатьох юридичних коледжів США вимагають виконання письмової роботи обсягом, як мінімум, 25 друківаних аркушів на основі своєї практичної діяльності під керівництвом наставника-юриста. Письмова робота може бути дослідницькою роботою, юридичним документом або мати кілька коротких зразків юридичної роботи, яку виконував студент при стажуванні.

Вагоме значення має оцінювання студентів за результатами стажування. Так, студенти можуть отримати оцінку за стажування тільки після розгляду доповіді щодо практики та задачі щоденника практики; усного звіту про хід роботи протягом практики; усного або письмового звіту наставника-адвоката або судді, який керував практикою.

Наставник-юрист, у свою чергу, повинен оцінити студента за наступними критеріями: якість аналітичного мислення, якість дослідження, здатність до висловлювання своїх думок в усній формі, вміння висловлювати свої думки у письмовій формі, здатність до самостійної роботи, вміння працювати з іншими людьми, професійна майстерність [6].

Встановлено, що протягом практики студентам надають широкий спектр видів юридичної

діяльності, а саме: представлення інтересів клієнтів у суді; проведення співбесід та консультування клієнтів; розробка заяв, клопотань; розгляд і підготовка запитів, відповідей та інших документів судового розгляду тощо.

Слід зазначити, що яке б завдання вони не виконували, весь клінічний досвід студентів є надзвичайно корисним для майбутніх фахівців-юристів.

Висновки і пропозиції. Отже, з педагогічної точки зору, стажування, з різноманітними базами практики у юридичних коледжах США, сприяє розвитку більш реалістичних перспектив отримання всебічної освіти у галузі юриспруденції, формуванню професійно спрямованої особистості, а саме: формуванню необхідних професійних вмінь та навичок (визначення та вирішення проблем, креативність, новаторство, пошук фактів та юридичної інформації, практичне судження, стратегічне планування, аналітичне мислення, оцінка фактів, вміння робити висновки, вміння складати документи, організувати свою роботу, вміння викладати свої думки, слухати, ставити запитання, навичок ведення переговорів, вміння вибудовувати відносини з людьми, працювати в команді), а також формуванню професійно значимих якостей, таких як соціальна відповідальність, відданість юстиції та суспільному благу, задоволення інтересів клієнта в рамках закону, економічна стриманість, чесність, старанність, наполегливість, автономність, самоконтроль тощо.

Таким чином, позитивні ідеї досвіду США у підготовці фахівців-юристів можуть бути, за умов урахування особливостей національної системи юридичної освіти, творчо використані в процесі освітньої практики юридичними навчальними закладами України.

Список літератури:

1. Cooney L.L. Heart and Soul: A New Rhythm for Clinical Legal Externship / L.L. Cooney // St. Thomas Law Review. 2005. – Vol.17, №3. – pg. 428.
2. Kenneth R. Kreiling. Clinical Education and Lawyer Competency: The Process of Learning to Learn From Experience Through Properly Structured Clinical Supervision / Kenneth R. Kreiling // MDL Review. – 1981. – Vol. 40. – pg. 305.
3. Margaret Martin Barry, Jon C. Dubin & Peter A. Joy. Clinical Education for this Millennium: The Third Wave / M. Barry, C. Dubin, A. Joy // Clinical Law Review. – 2000. – Vol. 7. – pgs. 12–16.
4. Philip G. Schrag & Michael Meltsner. Reflections on Clinical Legal Education. – Dexter, Michigan, Thomson – Shore, Inc., 1998. – P. 331.

Використані Internet-джерела:

5. Chicago – Kent College of Law: Clinical Program. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kentlaw.edu/> - 17k – Заголовок з екрану.
6. DePaul University College of Law: Academic Programs. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.depaul.edu/> – Заголовок з екрану.
7. Cornell University Law School: Clinical Programs. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lawschool.cornell.edu/.../clinicalprogram/index.cfm – Заголовок з екрану.
8. Law School Public Interest Programs - Public Interest Externships and Internships. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.abanet.org/.../lawschools/pi_externships_internships.html – Заголовок з екрану.
9. Northwestern University Law School: Practicum Program and Externships. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.law.northwestern.edu/.../externship/ – Заголовок з екрану.
10. College of William and Mary: Law School Public Interest Programs – Public Interest Externships. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wm.edu/law/academicprograms/curriculum/experiences.shtml – Заголовок з екрану.
11. Boston College Law: Externship Clinical Programs. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bc.edu/schools/law/services/academic/programs/clinical/externship – Заголовок з екрану.

Михайленко А.В.

Национальный университет «Черниговский коллегиум» имени Т.Г. Шевченко

БАЗЫ ПРАКТИКИ ПРИ СТАЖИРОВКЕ В ЮРИДИЧЕСКИХ КОЛЛЕДЖА США

Аннотация

Статья посвящена исследованию баз практики во время стажировки в юридических колледжах США. В статье рассматриваются программы стажировки в следующих отраслях юриспруденции: стажировка в области гражданского, уголовного, экологического, семейного права, а также программы судебной стажировки, стажировки по вопросам недвижимости и др. Кроме того, анализируется разнообразие юридической деятельности студентов во время стажировки. В статье описываются навыки студентов, которыми они овладевают благодаря стажировке в юридических колледжах США. Характеризуется деятельность наставника-юриста во время стажировки студентов.

Ключевые слова: юридический колледж, стажировка, базы практики, профессиональная подготовка, навыки, программа, США.

Mykhailenko O.V.

T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

PRACTICE BASES DURING INTERNSHIP AT LAW COLLEGES OF THE USA

Summary

The article is devoted to the study of practice bases during internships at law colleges in the USA. The article deals with internship programs in the following branches of jurisprudence: internships in the field of civil, criminal, environmental, family laws, as well as judicial internship program and internship program on real estate issues. In addition, the diversity of students' legal activity during the internship is analyzed. The article describes the skills of students that they learn during their internship at law colleges in the USA. The activity of a mentor-lawyer during internship of students is characterized.

Keywords: law college, internship, bases of practice, professional training, skills, program, the USA.